

УДК 378.091.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-1-36>**Людмила БІРЮК,***orcid.org/0000-0003-4940-4228**доктор педагогічних наук, професор,  
завідувач кафедри педагогіки і психології початкової освіти  
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка  
(Глухів, Сумська область, Україна) [kafpipo@gmail.com](mailto:kafpipo@gmail.com)***Сергій ПШУН,***orcid.org/0000-0002-5748-6641**кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки і психології початкової освіти  
Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка  
(Глухів, Сумська область, Україна) [kafpipo@gmail.com](mailto:kafpipo@gmail.com)*

## РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІОГРАФІЧНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Статтю присвячено проблемі реалізації професіографічного підходу як чинника формування особистісних якостей майбутніх вчителів. Визначено поняття «професіографічний підхід», «професіограма». У табличній та схематичній формах наведені змістові характеристики видів професіограм, їх складники, які визначають професійний портрет майбутніх учителів в якості інтегральної мети університетської педагогічної освіти.

Установлено, що професіограма вчителя є одним із засобів підвищення інтересу студентів до професії педагога, більш свідомого й сучасного ставлення до оволодіння професією вчителя початкових класів. Важливим для сучасної молоді є розуміння значущості виконуваних професійних функцій, а також усвідомлення власного місця в соціумі, розуміння того, що праця, яка виконується ними, є необхідною і корисною для суспільства.

Зазначено, що професіограма дозволяє з сучасної точки зору підійти до розуміння і визначення педагогічної професії, уточнити її роль і значення в сучасному світі, донести важливість педагогічної професії до здобувачів освіти, мотивувати до пошуку себе саме в професії педагога, незважаючи на складнощі, які відчувають її представники наразі. Оскільки професіограма виступає як уявлення про стан і зміст діяльності майбутнього фахівця, вона є відправною позицією побудови технологічної лінії освітньої діяльності майбутніх фахівців. Наведена структурно-логічна схема підготовки конструється та має вигляд відповідної технології, починаючи з вихідного рівня до кінцевого результату підготовленості. Психологічний рівень реалізації освітнього змісту визначається в професійній підготовці майбутніх учителів у процесі навчання як самовдосконалення – тобто від розуміння потреби одержати вищу освіту, оскільки це є необхідністю, до усвідомлення потреби розвинути свої здібності до високого їх рівня в процесі навчання в ЗВО.

**Ключові слова:** професіографічний підхід, професія, професіограма, професійна підготовка, майбутні учителі, особистісні якості.

**Ludmila BIRYUK,***orcid.org/0000-0003-4940-4228**Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,  
Head of the Primary Education Pedagogics and Psychology Department  
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University  
(Hlukhiv, Sumy region, Ukraine) [kafpipo@gmail.com](mailto:kafpipo@gmail.com)***Serhiy PISHUN,***orcid.org/0000-0002-5748-6641**Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor,  
Assistant Professor at the Primary Education Pedagogics and Psychology Department  
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University  
(Hlukhiv, Sumy region, Ukraine) [kafpipo@gmail.com](mailto:kafpipo@gmail.com)*

## IMPLEMENTATION OF THE PROFESSIOGRAPHICAL APPROACH IN THE PROCESS OF FORMING PROSPECTIVE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PERSONAL QUALITIES

*The article deals with the issue of professionographical approach implementation as a factor in the prospective teachers' personal qualities forming. The concepts of "professionographical approach" and "professionogram" are defined. The content characteristics of professionograms, their components, which determine the professional portrait of prospective teachers, are given in tabular and schematic forms, as an integral aim of university pedagogical education.*

*It has been established that the teacher's professionogram is one of the means of increasing students' motivation in the teacher profession, more conscious and modern attitude to mastering the profession of a primary school teacher. It is important for contemporary youth to understand the significance of the performed professional functions, as well as awareness of their own place in society, understanding that the work they perform is necessary and useful for society.*

*It is noted that the professionogram allows to approach the understanding and definition of the teaching profession from a modern point of view, to clarify its role and importance in the modern world, to convey the significance of the teaching profession to undergraduates. It helps to motivate them to find themselves in the teaching profession, despite the difficulties experienced by its representatives nowadays. Since the professionogram acts as a representation of the state and content of the intending specialist's activity, it is the starting point for building a technological line of future specialists' educational activity. The given structural and logical scheme of training is constructed and has the form of the corresponding technology, starting from the initial level to the preparedness result. The psychological level of the educational content implementation is determined in the professional training of prospective teachers in the process of learning as self-improvement. It lasts from the understanding of the need to receive higher education, because it is a necessity, to the awareness of the need to develop one's abilities to a high level in the process of studying in higher education institutions.*

**Key words:** *professionographical approach, profession, professionogram, professional training, prospective teachers, personal qualities.*

**Постановка проблеми.** Реформа українського суспільства висуває нові вимоги до системи освіти: необхідно не тільки організувати освітній процес і дати знання, а й підготувати випускника університету до життя і професійної роботи в нових економічних умовах. У системі освіти помітно посилюється процес реорганізації – триває робота над освітніми стандартами, змінюється структура і спектр спеціальностей, з'явилися альтернативні освітні заклади. Однак при цьому, як і раніше, більше уваги приділяється отриманню академічних знань і значно менше – оволодінню практичними навичками роботи в умовах економіки, що змінюється. Випускники загальноосвітньої та професійної шкіл страждають від невідповідності своєї майбутньої кар'єри. Багато з них потребують спеціального консультування та психологічної допомоги.

У професійному дискурсі все частіше з'являється поняття «професіограма», яке використовується для характеристики різних професій. Як правило, професіограма є комплексом вимог, необхідних для «ідеального» працівника, що займає ту чи іншу посаду. Професіограми можуть мати як загальний характер, наприклад, професіограма менеджера, педагога, керівника без урахування особливостей будь-якої області, так і мати більш конкретний характер та складатися керівниками або співробітниками кадрової служби підприємства стосовно конкретної посади, з урахуванням найдрібніших особливостей тієї чи іншої вакансії.

Психологія професійної діяльності – галузь людських знань, яка динамічно розвивається як прикладна складова психології, орієнтована на вирішення вище зазначених завдань професійно-особистісного зростання. Найбільш важливим завданням даної області є розвиток професіоналізму і підвищення професійної компетентності фахівця.

Одним з ключових факторів, що впливають на ефективність вирішення перерахованих завдань, виступає розвиток особистості як майбутнього професіонала на етапах професійного самовизначення і отримання професійної освіти. В останніх документах Міністерства освіти і науки України основним підходом до підготовки фахівців визнано компетентнісний. Уважають, що компетентнісний підхід значно ефективніший у порівнянні різних програм академічного і професійного спрямування, визначенні нових академічних ступенів та оновленні вже існуючих, оскільки це легше робити шляхом зіставлення результатів навчання, а не змісту навчальних планів, а також кількості кредитів і тривалості навчання (Біла книга, 2010).

**Аналіз досліджень.** Професійно-психологічний відбір, який є предметом професіографії і започаткований ідеями О. Ліпмана, Т. Рібо, знайшов подальше дослідження у працях С. Вітвицької, О. Дубасенюк, М. Левківського. Методологічним питанням розроблення моделі фахівця присвячені роботи Т. Іванової (професіографічний, системний, діяльнісний і суб'єктний підходи). У наш час

професіографічний підхід розглядався дослідниками Л. Бірюк, М. Дяченко, Л. Кандибович.

**Мета статті** – аналіз професіографічного підходу як теоретичної основи формування особистісних якостей майбутніх учителів початкових класів у процесі професійної підготовки в ЗВО.

**Виклад основного матеріалу.** Ринок праці являє собою систему відносин в суспільстві, що забезпечує безперервний і природний процес відтворення робочої сили та ефективного використання її праці. Модернізація професійної підготовки з урахуванням стану педагогічного ринку праці особливо необхідна, з огляду на те, що чисельність вчителів і викладачів стрімко знижується, а їх контингент в школах і дошкільних установах, частіше, охоплює фахівців пенсійного віку, оскільки молоді фахівці неохоче залишаються працювати в системі освіти і складають невелику частину від загального числа тих, хто розпочав педагогічну діяльність.

Багатоаспектний і різноманітний процес аналізу професії починається зі збору основних відомостей про неї, про її складники й особливості, дослідження яких є актуальним для соціуму. Зібрану інформацію класифікують, аналізують, критично оцінюють і відповідно систематизують. На підставі цього складають огляд, що має повну характеристику дослідженого виду професійної діяльності. Професіографічне вивчення діяльності та його результат – це створення професіограми, тобто документу, в якому комплексно представлений загальний та систематизований опис як об'єктивно визначених характеристик професії, так сукупність її вимог до індивідуально-психологічних особливостей людини.

У процесі побудови й професіограми необхідно враховувати три основні вимоги: *професійну компетентність, гуманістичну спрямованість і міжособистісні відносини*, розуміючи цей термін як ідеальну модель «вчитель, викладач, класний керівник, педагог, зразок, еталон», в якій представлено:

- основні якості особистості, якими повинен володіти учитель;
- знання, вміння, навички для виконання функцій учителя.

На даний момент сучасна школа переживає дві суперечливі тенденції. З одного боку, вимоги, що пред'являються суспільством до вчителя, постійно зростають. Все частіше і частіше батьки вважають, що одним з найважливіших властивостей сучасного вчителя є його гуманна і гуманітарна позиція: толерантність, здатність розуміти дитину, вміння

бачити ситуацію очима дитини і батьків, вміння стимулювати саморозвиток школяра. Дані якості вимагають набагато інтен і різнобічної освіти, але в той же час вони вимагають від учителя й більшої відповідальності. На думку суспільства, роль педагога вже давно не обмежується тільки власне викладанням свого предмета: суспільство все більше і більше тяжіє до того, щоб частково перекласти на педагогів функції сім'ї у виховання, культурного і морального формування молодого покоління. Досягти цього завдання, перебуваючи тільки в рамках навчального предмета, неможливо. З іншого боку, на жаль, наявною є й протилежна тенденція (поряд з постійним підвищенням вимог до професійної компетентності педагога), в цілому престиж педагогічних професій падає.

У такій складній і неоднозначній ситуації професіограма вчителя є одним із засобів підвищення інтересу студентів до професії педагога, як більш усвідомленого й сучасного ставлення до володіння педагогічною діяльністю. Важливим значенням для сучасної молоді є розуміння значущості професійних функцій, що набуваються у процесі професійної підготовки, а також в соціальному середовищі, розуміння того, що праця, яка виконується ними, є необхідною і корисною для суспільства. Нам імпонує позиція І. Беха щодо виокремлення нормативно-пояснювального типу рефлексії як засобу «...усвідомлення суб'єктом підґрунтя таких власних дій, як спрямованість мислення на себе, на свої процеси та продукти діяльності. Конкретніше, суб'єкт має відповісти, чому він використовує певні операції, що входять до теоретичного способу виконання завдань і в якій послідовності він це робить» (Бех, 2011: 37–38).

Професіограма дозволяє зробити важливість педагогічної роботи очевидною для майбутніх учителів початкової школи і допомогти їм усвідомити всю значимість місії, яку вони зобов'язуються виконати перед суспільством та взяти на себе цю місію. Таким чином, з одного боку професіограма – це одна з резервних можливостей підвищення активності фахівців стосовно опанування професією, з іншого боку, професіограма вчителя – документ, в якому дана повна кваліфікаційна характеристика вчителя з позицій вимог, що пред'являються до його знань, умінь і навичок, до його особистості, здібностей, психологічних можливостей та рівня підготовки. Тобто професіограма є собою певним еталоном, що містить в собі критерії, необхідні для оцінки рівня професійно-педагогічної (а не тільки предметної) – кваліфікації педагога.

І, нарешті, професіограма є основою професіографічного методу вивчення особистості, за якою здійснюється порівняння наявних у педагога знань, умінь і навичок з тими, які повинні набутися ним відповідно до ідеальної моделі. Поняття «професіограма вчителя» дослідниця О. Антонова вважає одним із базових понять педагогіки та визначає його як систему професійних вимог, називає своєрідним «паспортом спеціаліста», що включає кваліфікаційну характеристику..., програму педагогічних і методичних умінь і навичок, необхідних у педагогічній діяльності» (Антонова, 2019: 127). Відповідно, професіограма є одним із стимулів подальшого професійного зростання та вдосконалення вчителя.

Проблемами професіограми займалися також і психологи, розглядаючи її, перш за все, з точки зору педагогічних навичок і умінь. Ученими була запропонована подана нижче структура професійно-значущих якостей особистості та вмінь, які необхідно мати майбутньому вчителю:

- світогляд особистості («виховує лише той, хто сам вихований»);
- позитивне ставлення до педагогічної діяльності (мова йде про педагогічну спрямованість особистості: «не може бути хорошим учителем той, хто байдуже ставиться до своєї роботи»);
- педагогічні здібності;
- професійно-педагогічні знання, вміння і навички – знання в галузі предмета і технології навчання.

Відтак, можемо стверджувати, що те, що професіограма педагога (вчителя) цікавить вчених з різних точок зору. Проблеми визначення та складання професіограми цікавлять як методистів, так і вчених-педагогів, психологів, соціологів. Подібний інтерес пов'язаний, на нашу думку, перш за все з тим, що професіограма дозволяє з нової, сучасної точки зору підійти до розуміння і визначення педагогічної професії, уточнити її роль в сучасному світі, донести важливість педагогічної професії до студентів і молодих фахівців, підкріпити

нею мотивацію та прагнення знайти себе саме в професії педагога, незважаючи на складнощі, які відчувають її представники в сучасному світі.

В цілому, професіограма – це ідеальна модель професіонала, яка відображає інформацію про предмет, зміст, умови і засоби праці, а також включає психологічні характеристики, володіння якими необхідні фахівцеві для продуктивної праці.

Зазначимо основні підходи до визначення та їх змісту, які подані в таблиці 1.

Незважаючи на наявність декількох видів професіограм, кожна з них включає необхідні компоненти характеристики професії, подані нижче:

- загальна інформація, яка містить найменування, цілі, права та обов'язки професії;
- зміст діяльності, що включають професійні функції й завдання;
- засоби праці;
- умови праці;
- характеристика суб'єкта праці, що охоплює опис професійно-важливих особистісних якостей і функціональних станів.

Спостереження переконують, що знання майбутніми учителями професіограми обраної спеціальності активізує їх в оволодінні майбутньою професією, викликає вибіркоче ставлення до діяльності в навчальний та позанавчальний час. Крім того, роздуми про професію, її особливості, що виникають на цій основі, змушують задуматися про свої можливості в ній. Зіставлення студентом того, якими професійними й особистісними якостями необхідно володіти фахівцю, і того, що має він для виконання вимог, що пред'являються до професійної компетентності фахівця, дозволяє йому виявити слабкі місця, прогалини у своїй професійній підготовці. На основі всього цього створюються передумови для посилення професійної спрямованості освітнього процесу.

Професіограма показує шляхи вдосконалення професійної діяльності. Це не жорстка стандартна схема, а гнучка орієнтовна основа розвитку фахівця. Професійний розвиток в рамках про-

Таблиця 1

### Зміст видів професіограм

Види професіограм	Особливості змісту професіограми
Комплексна	Соціальні, технологічні, психологічні, фізіологічні та інші характеристики
Аналітична	Окремі характеристики складових компонентів процесу праці, професійно-важливі якості фахівця, об'єктивні та нормативні показники змісту професії та показники психологічної структури трудової діяльності
Психологічно орієнтована	Опис зовнішніх характеристик і умови праці з регламентацією трудової поведінки і описом внутрішніх характеристик праці
«Модульний підхід»	Конструкція, що складається з окремих типових елементів діяльності та її короткої психологічної характеристики, укладеної в кілька описових модулів

фесіографічного підходу пов'язується з появою в психіці людини нових якостей професіонала, з оволодінням людиною новими професійно важливими якостями, зі зміною раніше сформованого співвідношення професійно важливих якостей. Професіографія – описово-технічна та психофізіологічна характеристика безлічі видів професійної діяльності, методика та техніка отримання і обробки значущих з позицій психології характеристик праці (Малхазов, 2010).

Професіограма може включати різні професійні завдання – від простих, мінімально необхідних фахівцеві до ускладнених і творчих завдань. Працюючи з такою професіограмою, людина може вибирати, за вирішення яких професійних завдань вона береться, яких висот професіоналізму хоче досягти. Виходячи з цього, залежно від поставлених завдань, виділяють такі типи професіограм:

– *інформаційні* – спрямовані на забезпечення профорієнтаційної роботи, що охоплює всі різноманітні характеристики професій, але подає їх узагальнено, коротко, описово;

– *корекційні* – спрямовані на підвищення безпеки професійної праці, детально й аналітично описує тільки ті характеристики, що є основними джерелами небезпеки для людини, задіяної в конкретній трудовій сфері;

– *діагностичні* – забезпечують організацію професійної психодіагностики, орієнтованої на вивчення технічних, правових, технологічних, психологічних, психофізіологічних і соціально-психологічних характеристик праці тільки на тих етапах роботи, від яких більшою мірою залежить кінцевий результат і на яких потрібні високі показники швидкості, точності діяльності та відповідальності за виконання завдання;

– *формувальні* – використовують в процесі професійного навчання, з огляду на те, що професіограма охоплює соціально-економічні, історичні, правові характеристики професії в загальних рисах, з докладною аналітичною обробкою технічних і технологічних сторін конкретної професійної діяльності;

– *конструктивні* професіограми (служать для вдосконалення системи, на основі проектування нових зразків техніки, а також підготовки та організації праці самого персоналу);

– *методичні* професіограми, які можна було б назвати і методологічними, оскільки вони слугують для підбору адекватних методів дослідження даної системи, тобто спрямовані на рефлексію й подальшу організацію праці самого фахівця, що становить професіографічний опис конкретної роботи.

Побудова професіограми є завданням фахівців-психологів, експертів. Разом з тим кожна працююча людина цілком в змозі час від часу обмірковувати коло професійних завдань, які вона вибирає для себе та оцінювати стан своєї особистісної компетентності щодо виконання цих завдань.

Професіограма з позиції особистісного підходу повинна відповідати вищезазначеним вимогам:

1) повинен бути чітко визначений предмет та ключові результати праці (спрямування головних зусиль людини);

2) підкреслення спрямованості праці для покращення стану конкретної людини (антропоцентризм);

3) виділення не окремих компонентів і сторін професії, а описання її в цілісній системі характеристик, особливо зазначивши при цьому базові, складники на відміну від другорядних.

4) спрямованість на розв'язання практичних завдань (профвідбір, освіта, ефективність діяльності);

5) візуалізація можливих траєкторій розвитку людини засобами професії, зміна психічних механізмів під час праці, що дають можливість людині обрати оптимальні вектори професійного зростання, враховуючи свою індивідуальність, демонструвати перспективи новоутворень в самій професії;

6) відображати професійно важливі якості особистості, які потребують компенсації.

Обираючи педагогічну діяльність в якості професійної, людина бере на себе низку зобов'язань. По-перше, слід об'єктивно оцінювати свої можливості як майбутнього вчителя, знати свої слабкі та сильні сторони, якості, що мають значення для даної професії. По-друге, вчитель виступає зразком, якому свідомо, а частіше не усвідомлено наслідують учні. Отже, відрефлексований образ «Я» студента-початківця-вчителя вимагає постійного особистісного та професійного тренінгу. Організуючи процес професійної освіти майбутнього вчителя, необхідно уточнити, які сторони професії та особистості він повинен відображати, які структурні компоненти буде включати образ учителя в якості інтегральної мети педагогічної освіти (рис. 1).

Оскільки в професіограмі закладені вимоги суспільства до фахівця (до його завдань, засобів, результатів його праці), то професіограму можна використовувати як основу стандарту здобувача освіти, прийнятого в даному суспільстві в даний історичний час з огляду на те, що на даний період не для всіх освітніх ступенів розроблено стандарт майбутнього педагога. Побудова професіограми

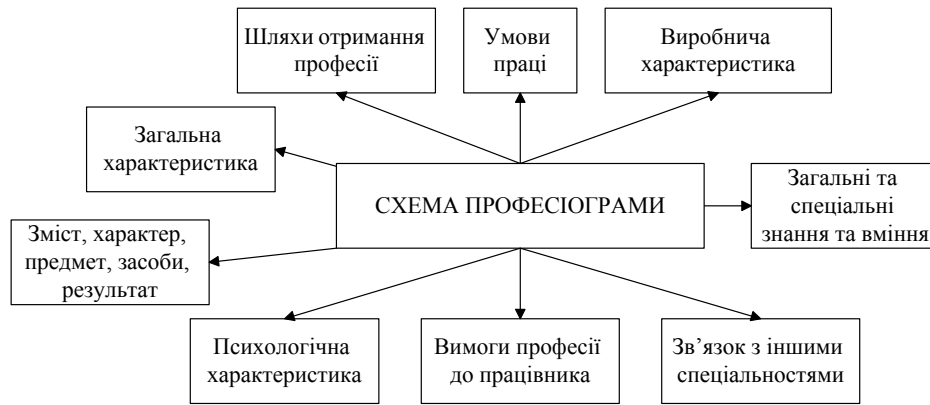


Рис. 1. Структурні компоненти професіограми

легше здійснюється там, де жорстко заданий результат і склад професійних дій (наприклад, в інженерних професіях), а в професіях з «плаваючим результатом», наприклад, в професії вченого, де ясно тільки те, що треба шукати і знаходити щось нове в своїй галузі, це зробити важче.

Професіограми, складені з метою профорієнтації та профконсультації, вимагають знання: про значення і місце професії в державі і в даному регіоні зокрема; про трудові дії працівника даної професії, а також про технології та техніку, з якими вона пов'язана, про умови праці, про те, які спеціальні знання, вміння, навички повинні бути у фахівця даної професії; вимоги до психологічних, фізіологічних даних.

Професіограма, складена з метою профвідбору, орієнтується на виявлення найбільш стабільних, стійких, професійно важливих якостей, що диференціюють людей для ефективності праці. У ній дається найбільш повний перелік вимог до властивостей людини і протипоказань, вимоги до необхідних і некомпенсованих властивостей середнього працівника даної професії та виокремлюються бажані якості особистості, що дають можливість досягти високого рівня майстерності. У професіограмах виділяються групи професій з наявністю стрес-факторів і протипоказання; групи масових професій, не пов'язаних з ризиком для життя, називаються якості для компенсації та подолання негативних факторів. У професіограму, поряд із зазначеним вище змістом, бажано включати й кваліфікаційні характеристики, тобто вимоги професії до різного рівня виконання праці. У кваліфікаційних характеристиках визначається, які професійні завдання повинен вирішувати фахівець, що повинен знати та вміти, які особистісні якості слід мати працівникові відповідного рівня кваліфікації. У зв'язку з цим може складатися кваліфікаційний профіль – документ, в якому

необхідні працівникові якості знаходять кількісне вираження.

Як співвідносяться професіограма та кваліфікаційна характеристика? У першій зазначені об'єкт праці (характеристики нормативної професійної діяльності) і суб'єкт праці (психологічні якості людини, необхідні їй в цілому для праці в даній професії); у другій – конкретизується, що повинна знати, вміти, якими здатностями і психологічними якостями володіти людина з різним кваліфікаційним рівнем. Якщо нормативний професіоналізм – це загальна характеристика вимог професії до людини, то кваліфікація в її нормативному сенсі – вимоги професії до різних рівнів виконання праці (табл. 2).

Складання та аналіз професіограми вимагає тісної співпраці представників кожної сфери діяльності з професійним психологом. Образ педагога, сформований з метою реалізації педагогічної освіти, має ідеально-інтенційну природу і виступає як стратегічний образ кінцевого результату діяльності. Ця стратегічність визначається перш за все тими характеристиками, що утворюють ядро моделі особистості вчителя – його мотиваційну сферу, яка виявляється в морально-світоглядній, професійно-педагогічній спрямованості.

Професіограму можна використовувати як інструмент діагностики готовності до професійної діяльності. Це дозволяє нам говорити про професіографічний підхід вивчення особистості, за якого здійснюється порівняння наявних у студента професійно-особистісних якостей і компетентностей з тими, що відповідають ідеальному образу вчителя, представленому в професіограмі. Іншими словами, остання виступає як засіб моніторингу якості професійної підготовки студента до майбутньої професійно-педагогічної діяльності.

Використання професіографічного підходу дозволяє не тільки проектувати професійно-осо-

## Методичні прийоми вивчення та усвідомлення людиною професіограми даної професії

Об'єктивний склад професійної діяльності (Пр. Д.) в означеній професії	Психограми професії (професійно важливих якостей – ПВЯ)
<p>– побудова професіограми даної професії;</p> <p>– порівняння професіограм близьких професій (напр. учителя та актора);</p> <p>– підбір професій, споріднених означеній (за предметом, завданнями, способами, результатами);</p> <p>– проектні завдання із зображенням неясних ситуацій даної професії (і питаннями типу: «що робить фахівець в цій ситуації? Що викликало цю ситуацію? Який її результат?»)</p>	<p>– аналіз відповідності Пр. Д. і ПВЯ професіограмі;</p> <p>– самооцінка позитивних результатів своєї Пр. Д.;</p> <p>– самоаналіз труднощів, помилок у своїй Пр. Д.;</p> <p>– хронометраж окремих етапів своєї Пр. Д.;</p> <p>– вивчення темпу і ритму Пр. Д.;</p> <p>– визначення рівня свого професіоналізму («На якому рівні професіоналізму я перебуваю»);</p> <p>– ранжування ПВЯ за ступенем їх вираження у себе («Я як професіонал»);</p> <p>– самооцінка вираження окремих ПВЯ у себе за заданими шкалами;</p> <p>– самооцінка стану власного стану в різних професійних позиціях («Я як викладач», «Я як дослідник» тощо) і емоційного ставлення до цього («мене це радує; мене це засмучує; мені це байдуже»);</p> <p>– самооцінка окремих ПВЯ (напр. професійної спрямованості, професійного мислення тощо);</p> <p>– складання свого професійного психологічного автопортрета;</p> <p>– самоаналіз своєї професійної біографії (назвіть важливі для вас події професійного життя, збудуйте їх у хронологічній послідовності, відзначте їх вплив на ваше професійне життя, окресліть значущі події на віковій шкалі);</p> <p>– побудова шкали по переважанню настрою на різних етапах свого професійного шляху;</p> <p>– визначення на віковій шкалі насиченості окремих етапів життя значущими професійними подіями;</p> <p>– зображення трьома колами різного розміру та кольору свого професійного минулого, теперішнього, майбутнього;</p> <p>– самооцінювання своєї професійної реалізованості;</p> <p>– зображення своїх цілей і планів майбутнього професійного життя, засобів, у тому числі запасних варіантів;</p> <p>– порівняння за заданою шкалою пар полярних суджень (типу: «Я намагаюся постійно контролювати своє професійне зростання» і «Мій професійний розвиток відбувається стихійно»);</p> <p>– незакінчені пропозиції типу: «У професійному житті я хвалю...; я критикую...; я хотів би...; я б зробив... тощо.»;</p> <p>– визначення за шкалою ступеня задоволеності своєї Пр. Д.;</p> <p>– визначення за шкалою дотримання етичних правил професії;</p> <p>– визначення у себе наявності або відсутності психологічних якостей, не сумісних з професією.</p>

бистісне зростання майбутнього вчителя, а й використовувати це зростання в якості однієї з методик професійного саморозвитку.

До психолого-фізіологічних вимог професіограми науковцями віднесено:

- типологічні особливості (сила, врівноваженість, рухливість нервових процесів);
- сенсорні якості (гострота зорової, слухової, тактильної чутливості);
- швидкість розпізнавання сигналів;
- сприймання предметів у статичній і динамічній;
- увага (концентрація, розподіл, переключення, стійкість);
- пам'ять (особливості, обсяг);
- мислення (аналіз, синтез, абстракція);

- емоційно-вольова сфера (емоційна стійкість, здатність до ефективної діяльності в екстремальних умовах тощо);

- особистісні якості (організованість, здатність до співробітництва, комунікативні якості, відповідальність, інноваційність тощо).

Таким чином, відповідно до професіографічного підходу, ефективність системи підготовки вчителя визначається ступенем її відповідності сучасним вимогам суспільства до професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у ЗВО, зокрема вимогам до структури та змісту праці вчителя на сучасному етапі розвитку освіти, а також оптимальною відповідністю професіограмі вчителя. Професіограма – це опис вимог

до фахівця, що включає перелік основних функцій, властивості, характеристики, які визначають спрямованість особистості, її психолого-фізіологічні якості, рівень професійної підготовки і протипоказання до даної професії. Професіограма розробляється на основі аналізу професійної діяльності спеціаліста, в ній визначається зміст, обсяг і рівень засвоєння студентами здатностей, що є основою визначення кваліфікаційної характеристики (Бірюк, 2015: 13).

Оскільки професіограма виступає як уявлення про стан і зміст діяльності майбутнього фахівця, то вона є відправною позицією побудови технологічної лінії підготовки спеціаліста. Ця технологічна лінія у вигляді структурно-логічної схеми підготовки конструюється з вихідного рівня до кінцевого результату підготовленості.

Професіографічний матеріал повинен містити не тільки аналіз індивідуально-психологічних особливостей людини, а й аналіз важливих професійних відносин і ціннісних орієнтацій, істотних для характеристики професії. Важливим тут є інформація про можливість прояву в даній професійній діяльності творчості, ініціативи, самостійності, здатності до самореалізації та застосування нових технологій. Елементи глобальної системи характеристики професійної діяльності повинні бути показані не ізольовано один від одного,

а як певна сукупність, що створює психологічну структуру професії.

Результатом упровадження професіографічного підходу в процес підготовки здобувачів освіти є рівні сформованості професійної компетентності. Професійна компетентність майбутніх фахівців початкових класів як суб'єктів педагогічного пізнання – це здатність до виконання різноманітних функцій і видів педагогічної діяльності в освітньому просторі початкової освіти, спілкування та праці на основі засвоєння знань, умінь, навичок, досвіду, цінностей, відношень/ставлень.

Професійні ціннісні орієнтації мають вирішальний вплив як на професійне, так і на особистісне самовизначення вчителя, ними опосередковується вся педагогічна діяльність. Наявність у особистості професійно значущих ціннісних орієнтацій забезпечує сумлінне ставлення до справи, спонукає до пошуку, творчості, вдосконалення та певним чином компенсує недостатньо розвинені вміння і навички; відсутність же позитивної орієнтації може стати причиною професійного краху, втрати вже наявної майстерності. Вважаємо, що для з метою формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів важливо, щоб педагогічні знання були не тільки засвоєні на рівні когнітивної діяльності, а й включені в оволодіння досвідом емоційно-ціннісного ставлення.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Застосування професіографічного підходу до побудови моделі вчителя, здатного працювати з обдарованими учнями. Професіографічний підхід у системі вищої освіти : монографія. Житомир : «О.О. Євенок», 2019. С. 125–149.
2. Бех І. Д. Психологічні механізми сходження особистості до духовних цінностей. *Педагогіка і психологія*. 2011. № 2. С. 37–44.
3. Бірюк Л. Я. Професіографічний підхід до формування комунікативної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2015. Вип. 1. С. 6–15.
4. Біла книга національної освіти України /за заг. ред. академіка В. Г.
5. Кременя. *НАПН України*. Київ : Інформ. системи, 2010. 347 с.
6. Малхазов О. Р. Психологія праці: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 208 с.

#### REFERENCES

1. Antonova O. Ye. Zastosuvannia profesiohrafichnogo pidkhodu do pobudovy modeli vchytelia, zdatnoho pratsiuvaty z obdarovanymy uchniamy. [Professiographical approach implementation to building a model of a teacher capable to work with gifted students]. *Profesiohrafichniy pidkhid u systemi vyshchoi osvity: monohrafiya*. Zhytomyr : «O.O. Yevenok», 2019. pp. 125–149. [in Ukrainian].
2. Bekh I. D. Psykholohichni mekhanizmy skhodzhennia osobystosti do dukhovnykh tsinnosti. [Psychological mechanisms of personal ascent to spiritual values]. *Pedahohika i psykholohiia*. 2011. № 2. pp. 37–44. [in Ukrainian].
3. Biriuk L. Ya. Profesiohrafichniy pidkhid do formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv. [A professiographical approach to forming the communicative competence of a prospective primary school teacher]. *Psykhologo-pedahohichni osnovy humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v shkoli ta VNZ*. 2015. Vyp. 1. pp. 6–15. [in Ukrainian].
4. Bila knyha natsionalnoi osvity Ukrainy. [White book of national education of Ukraine]. *HAPH Ukrainy*. Kyiv : Inform. systemy, 2010. 347 p. [in Ukrainian].
5. Malkhazov O. R. Psykholohiia pratsi: navch. posib. [Psychology of work]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury, 2010. 208 p. [in Ukrainian].